

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО ТА МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

*Кулинич Р.О.,
асистент кафедри математики,
статистики та інформаційних технологій
Хмельницького інституту регіонального
управління та права*

АНАЛІЗ ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ОДНИЙ ІЗ ЧИННИКІВ ФОРМУВАННЯ ОБСЯГУ ВВП УКРАЇНИ

Якщо між будь-якими країнами здійснюється торгівля, всі з неї отримують від неї дві чітко виражені вигоди. Вони вивозять надлишкову частину продукції своєї країни і працю, а взаємін отримують те, що користується попитом. Торгівля надає вартості їхнім надлишкам завдяки обміну їх на щось інше, що може задовольнити частину їхніх потреб і збільшити відповідно задоволення.

Адам Сміт (1723 – 1790)

Для України міжнародні економічні зв'язки мають особливе значення. У 2001 році експорт товарів і послуг України становив 52,7 % від розміру валового внутрішнього продукту, обсяг імпорту товарів і послуг – 45 відсотків¹. Це свідчить про велику залежність вітчизняної економіки від міжнародної. Крім того, в умовах властивого українській економіці фінансового колапсу робота на експорт є чи не єдиним джерелом виплати заробітної плати на багатьох підприємствах. Займаючи більше половини ВВП, експорт відіграє ще більшу роль в функціонуванні грошового обороту, визнаючи високий рівень доларизації економіки та залежність від цього стану функціонування і розвитку народного господарства.

Вирішення багатьох соціально-економічних аспектів життєдіяльності суспільства залежить від стану зовнішньоторговельної діяльності країни.

Українськими економістами, такими як: Філіпченко А.С., Савельєв Є.В. та деякими іншими вченими проводиться аналіз сучасного стану зовнішньої торгівлі України.

Але виділення зовнішньоторговельної діяльності як одного з головних чинників, що формують обсяг валового внутрішнього продукту України, раніше не розглядалися. Тому метою статті є висвітлення сучасного стану зовнішньоторговельної діяльності як одного з головних чинників формування ВВП України.

До основних чинників, що формують обсяг валового внутрішнього продукту України, належать:

1. Обсяг промислового виробництва.
2. Обсяг сільськогосподарської продукції.
3. Роздрібний товарообіг (у фактичних цінах);
4. Експорт.
5. Імпорт.
6. Середньомісячна заробітна плата працівників.
7. Продуктивність праці працівників, зайнятих в усіх сферах економічної діяльності.
8. Податки, за виключенням субсидій на продукти.

Розглянемо та проаналізуємо сучасний стан і перспективи розвитку зовнішньоторговельної діяльності України з 1996 по 2001 роки як одного з основних чинників, що формує обсяг валового внутрішнього продукту країни, адже обмін товарами, рух факторів виробництва та взаємопов'язаний таким чином контакт індивідуумів і є завдяки цьому основою для більш мирного світу, його поступального розвитку.

Для проведення такого аналізу потрібно звернути увагу на наступні ключові аспекти:

1. Характеристика сучасного стану зовнішньоторговельної діяльності. Виділення основних тенденцій розвитку. Аналіз структурних зрушень зовнішньої торгівлі України товарами і послугами. Характер географічної структури зовнішньої торгівлі.

2. Аналіз рівня розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі. Показник відкритості вітчизняної економіки. Експортна квота. Коефіцієнти покриття експорту імпортом та імпоротної залежності. Експортний потенціал країни.

Характеристика сучасного стану зовнішньоторговельної діяльності

Характеризуючи масштаби і результати зовнішньоторговельної діяльності за певний період (місяць, квартал, рік), окрім вартості експорту та імпорту, визначають наступні показники:

1. Зовнішньоторговельний оборот як суму експорту і імпорту.

2. Сальдо торговельного балансу як різницю між експортом і імпортом. При позитивному сальдо торговельний баланс називають активним, при від'ємному – пасивним.

В таблиці 1 наведено обсяги експортно-імпортних операцій в Україні за 2001 рік. Як видно з даних, зовнішньоторговельний оборот становив 36731,7 млн. доларів США. Домінуючу роль у зовнішньоторговельному обороті відіграє торгівля товарами – 87,23 %, частка послуг становить лише 12,77 %, тоді як у країнах з високим рівнем економічного розвитку частка послуг сягає 50 % і більше.

В 2001 році Україна мала активний торговельний баланс як з торгівлі товарами, так і послугами. Сукупне сальдо торговельного балансу становило 2886,5 млн. доларів США².

В обсязі експорту товарів і послуг переважав експорт товарів (82,1 %), в обсязі імпорту товарів і послуг частка імпорту товарів складала 93,2 %.

Таблиця 1

Обсяги експортно-імпортних операцій України за 2001 рік³

№	Показник	млн. доларів США
1	Зовнішньоторговельний оборот	36731,7
2	Експорт товарів	16264,7
3	Імпорт товарів	15775,1
4	Сальдо торгівлі товарами	489,6
5	Експорт послуг	3544,4
6	Імпорт послуг	1147,5
7	Сальдо торгівлі послугами	2396,9
8	Сукупне сальдо торговельного балансу	2886,5

Стосовно торгівлі товарами та послугами разом, то зовнішньоторговельний баланс складався на 54 % з експорту та на 46 % з імпорту. В цілому по торгівлі товарами та послугами зафіксована позитивна величина чистого експорту – 2886,5 млн. доларів, по країнах СНД та Росії – від’ємне сальдо в розмірі 2237,8 та 269,1 млн. доларів відповідно і тільки за рахунок торговельних відносин з іншими країнами досягнуто позитивного сальдо⁴. Величина чистого експорту зі знаком мінус говорить про те, що Україна більше імпортує, ніж експортує.

Якщо проводити порівняльну характеристику окремо по торгівлі товарами та послугами, то можна говорити про наступне. В Україну завезено і закуплено готових товарів з країн СНД на 4156,8 млн. доларів більше, ніж продано, у тому числі з Російської Федерації – на 2134 млн. доларів. Торгівля послугами характеризувалась у 2001 році перевагою їх експорту з усіма країнами-торговими партнерами⁵.

Така оцінка зовнішньоторговельного балансу України в 2001 році характерна для вітчизняних зовнішніх економічних відносин.

Тобто можна говорити про незначні зміни структури зовнішньоторговельного балансу України. З 1996 року обсяг зовнішньоторговельного обороту постійно зменшувався, а вже починаючи з 1999 намітилась тенденція до збільшення його рівня. Хоча і в 2001 році рівень зовнішньоторговельного обороту товарами та послугами найвищий з 1998 року, проте на 3 % менший, ніж у 1996 році (див. рис. 1).

У міжнародній практиці зовнішньоторговельні операції між країнами-контрагентами групуються:

1. За видами операцій (торгівля товарами, послугами).
2. За групами товарів (машини, устаткування, мінеральні продукти тощо) і видами послуг (транспортні, туристичні тощо).
3. За ступенем переробки товару – готові вироби, напівфабрикати, сировина.
4. За видом товарообмінних операцій – зустрічні закупки, бартер, операції з давальницькою сировиною.
5. За територіальною ознакою (Європа, Азія, Америка, Африка, Австралія і Океанія) або організаційною (країни ЄС, НАФТА, ОПЕК).

Рис. 1. Динаміка зовнішньоторговельного обороту України з 1996 по 2001 роки, млн. доларів США.⁶

Групування слугують основою аналізу структури та структурних зрушень зовнішньоторговельних потоків. Найвагоміші товарні позиції в структурі експорту вказують на його галузеву спеціалізацію, а частки окремих груп за ступенем переробки товарів характеризують виробничо-технологічну спрямованість експорту. Зокрема, це: частка сировини в загальному обсязі експорту, частка готових виробів в загальному обсязі імпорту, співвідношення експорту (імпорту) промислових виробів і продукції АПК.

Товарна структура зовнішньої торгівлі в 2001 році представлена в таблиці 2.

В 2001 році експорт товарів переважав над імпортом на 489,6 млн. доларів США, а в 1996 році навпаки – сальдо зовнішньоторговельного балансу України склало – 3770,7 млн. доларів США.⁷

В експорті товарів переважає група неблагородних металів та виробів з них (41,3 % від обсягу всього експорту товарів). На другому місці за часткою в загальному обсязі експорту товарів група мінеральних продуктів – 10,8 %, на третьому – машини, устаткування та механізми (електричні та механічні) – 10,5 %, на четвертому – продукція хімічної та пов'язаної з нею галузі промисловості – 9,1 %. Потрібно також відмітити, що частка продукції АПК (групи “Живі тварини та продукція тваринництва”, “Продукти рослинного походження”, “Жири і масла тваринного та рослинного походження”, “Продукція харчової промисловості”) в загальному обсязі експорту товарів складає 11,2 відсотки. На долю інших товарних груп експорту припадає 26 відсотків. Подібна структура експорту товарів спостерігається з 1996 року. Тобто можна стверджувати, що протягом з 1996 по 2001 роки товарну структуру експорту складають металургія, хімічна промисловість, машинобудування та агропромисловий комплекс.

Характеризуючи імпорт товарів Україною в 2001 році, потрібно відмітити, що основна його частка традиційно припадає на мінеральні продукти – 42,6 %. Також імпортуються машини, устаткування та механізми (електричні та механічні) – 15,1 %, продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості – 7,1 відсотки. На долю інших груп імпорту товарів припадає 35,2 відсотки від загального імпорту товарів.

Порівнюючи структури торгівлі товарами як імпорту, так і експорту України в 2001 році з 1996 роком, можна говорити, що за шість років товарні структури зовнішньої торгівлі схожі і зміни, які відбувались протягом досліджуваного періоду, є незначними. Так, коефіцієнт подібності товарних структур експорту 2001 та 1996 років досить високий і складає 0,85 (структур імпорту – 0,91). Характеризуючи зміни, які відбулись в товарних структурах досліджуваного періоду, потрібно відзначити, що зміни в структурі експорту товарів складають в середньому 1,45 %, імпорту – 0,9 %. Товарна структура зовнішньої торгівлі України протягом десятиріччя практично не змінилась, незмінною залишилася й номенклатура товарів, які забезпечують основну частину валютних надходжень. В цілому структура експорту охоплює багато видів національних товарів, але список товарів, на які припадають основні обсяги валюти, налічує не більше десяти позицій: метали, товари хімічної промисловості, добрива, деякі види продукції харчової промисловості.

Якщо порівнювати структуру зовнішньої торгівлі України з аналогічними показниками країн Центральної та Східної Європи, то стає очевидним, що таке порівняння не на нашу користь. По-перше, експорт сировини і товарів з низькою доданою вартістю з України в 4-10 разів перевищує аналогічні показники для Чехії, Угорщини та Польщі. По-друге, експорт продукції українського машинобудування в 2-5 разів нижчий, ніж з країн Центральної Європи. На світових ринках за Україною поступово закріплюється стратегічно не вигідна товарна структура експорту, що підтверджує аналіз основних товарних позицій.

Структура зовнішньої торгівлі товарами в 2001 році⁸

	Експорт		Імпорт	
	Всього	Частка у загальному обсязі, %	Всього	Частка у загальному обсязі, %
I. Всього	16264,734	100	15775,093	100
За групами товарів:				
1. Живі тварини та продукція тваринництва	454,462	2,79%	182,524	1,16%
2. Продукти рослинного походження	693,262	4,26%	266,116	1,69%
3. Жири і масла тваринного та рослинного походження	225,474	1,39%	86,495	0,55%
4. Продукція харчової промисловості	450,611	2,77%	590,418	3,74%
5. Мінеральні продукти	1749,770	10,76%	6725,303	42,63%
6. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1478,437	9,09%	1126,828	7,14%
7. Пластмаси та каучук	256,150	1,57%	697,213	4,42%
8. Шкіряна і хутряна сировина та вироби з неї	129,938	0,80%	66,283	0,42%
9. Деревина та вироби з неї	229,946	1,41%	73,179	0,46%
10. Паперова маса з деревини або з інших волокнистих матеріалів	286,824	1,76%	538,066	3,41%
11. Текстиль та текстильні вироби	614,224	3,78%	646,856	4,10%
12. Взуття, головні убори, парасольки	84,615	0,52%	43,786	0,28%
13. Вироби з каміння, гіпсу, цементу, скла, азбесту	141,253	0,87%	184,679	1,17%
14. Неблагородні метали та вироби з них	6720,320	41,32%	821,049	5,20%
15. Машини, устаткування та механізми (електричні та механічні)	1714,241	10,54%	2377,878	15,07%
16. Засоби наземного, повітряного та водного транспорту	548,707	3,37%	746,132	4,73%
17. Прилади і апарати оптичні, фотографічні, кінематографічні, вимірювальні, медичні та хірургічні, годинники, музичні інструменти	77,464	0,48%	260,146	1,65%
18. Різні промислові товари	92,955	0,57%	113,684	0,72%
19. Твори мистецтва	11,391	0,07%	0,538	0,00%
20. Товари, придбанні в портах	6,496	0,04%	92,086	0,58%
21. Різне	298,188	1,83%	135,829	0,86%

Таблиця 3

Структура зовнішньої торгівлі послугами в 2001 році⁹

	Експорт		Імпорт	
	Всього	Частка у загальному обсязі, %	Всього	Частка у загальному обсязі, %
I. Всього	3544,4	100	1147,5	100
Транспортні послуги	2960,1	83,51	228,1	19,88
1. Морського транспорту	423,1	14,29	30,3	13,28
- пасажирського	1,2	0,28	0,4	1,32
- вантажного	43,2	10,21	7,4	24,42
- інші	378,7	89,51	22,5	74,26
2. Повітряного транспорту	247,5	8,36	64,3	28,19
- пасажирського	100,9	40,77	27,2	42,30
- вантажного	47,0	18,99	2,3	3,58
- інші	99,6	40,24	34,8	54,12
3. Залізничного транспорту	369,0	12,47	114,9	50,37
- пасажирського	72,2	19,57	52,9	46,04
- вантажного	191,3	51,84	19,8	17,23
- інші	105,5	28,59	42,2	36,73
4. Трубопровідного транспорту	1702,4	57,51	-	-
5. Іншого транспорту	218,1	7,37	18,6	8,15
- пасажирського	12,1	5,55	0,8	4,30
- вантажного	133,9	61,39	6,8	36,56
- інші	72,0	33,01	11,0	59,14
Подорожі	80,2	2,26	40,2	3,50
Послуги зв'язку	92,2	2,60	101,2	8,82
Будівельні послуги	24,3	0,69	21,2	1,85
Страхові послуги	3,9	0,11	46,7	4,07
Фінансові послуги	17,3	0,49	33,9	2,95
Комп'ютерні послуги	7,6	0,21	17,3	1,51
Роялті та ліцензійні послуги	3,5	0,10	9,4	0,82
Інші ділові послуги	19,7	0,56	19,7	1,72
Різні ділові, професійні та технічні послуги	185,4	5,23	146,9	12,80
Послуги приватним особам та послуги в галузі культури та відпочинку	2,8	0,08	4,7	0,41
Державні послуги, не віднесені до інших категорій	1,4	0,04	465,1	40,53
Послуги з ремонту	146,0	4,12	13,1	1,14

Валютні надходження багато в чому залежать від примхливої кон'юнктури зовнішніх ринків, дій конкурентів і протекціоналістських заходів країн-імпортерів. Спроби розширити експорт шляхом зниження цін приводять до антидемпінгових заходів щодо вітчизняних експортерів, і в результаті знижується прибутковість поставок металопродукції. По суті, експорт металургійної продукції в багатьох випадках орієнтований не на економічну ефективність, а на утримання позицій на зовнішніх ринках для забезпечення надходжень за будь-яку ціну.

Розвиток експорту хімічної продукції стримується її високою енергомісткістю, залежністю від імпоротної сировини (особливо газу, нафти й стиrolу) та екологічною шкідливістю. Певної стабільності цьому напрямку зовнішньої торгівлі надає інерція попиту в пострадянських державах – головних споживачах української хімічної промисловості.

Слід зазначити, що металургійна та хімічна продукція, яка становить близько половини експортного потенціалу України, в останні роки втрачає конкурентні позиції на зовнішніх ринках. Визначальну роль у формуванні структури собівартості металопродукції відіграють матеріальні витрати, що дорівнюють майже 80 %, з яких 50 % припадає на енергоносії. Аналіз формування експортних цін свідчить, що основною причиною збитковості експорту металопродукції є надто високі витрати на виробництво, що поряд з низькою якістю продукції, робить її практично неконкурентоспроможною.

Потрібно відмітити, що за рівня внутрішніх цін, який склався нині на більшість товарів вітчизняного агропромислового комплексу, важко розраховувати на збереження зовнішніх ринків для цієї продукції

В експорті послуг (див. табл. 3) лівова частка (84 %) в загальному обсязі експорту послуг традиційно належить транспортним послугам, з них 48 відсотків від загального обсягу експорту послуг країни (1702,4 млн. доларів США) або 60 % від загального обсягу експорту транспортних послуг складають послуги трубопровідного транспорту (з них: транзит російської нафти – 13 %, газу – 84,8 %, аміаку – 1,4 відсотки)¹⁰. *Загалом експорт послуг поки що нагадує вулицю, а точніше, трубу з одностороннім рухом.*

Імпортуються транспортні послуги (зокрема залізничного транспорту), різні ділові, професійні та технічні послуги, але домінують державні послуги.

Як в 1996 році, так і в 2001 році експорт послуг переважав над імпортом на 3542,1 та 2396,9 млн. доларів США відповідно.¹¹

Порівнюючи структури торгівлі послугами України як імпорту, так і експорту за період з 1996 по 2001 роки можна відмітити, що:

1. Коефіцієнти подібності структур торгівлі послугами досить високі і складають для експортної групи – 0,987 та для імпоротної номенклатури послуг – 0,912.

2. Зміни в структурі торгівлі експорту України послугами в середньому складають 0,2 %, а їх закупівлі (імпорт) – 1,4 %.

Отже, можна говорити, що змін в структурі зовнішньої торгівлі послугами майже не відбувалось як в експортній, так і в імпортній номенклатурах.

Географічна структура зовнішньої торгівлі України характеризується заміною торговельних потоків з країнами СНД на країни дальнього зарубіжжя (див. табл.4).

У 2001 році, порівняно з 1996 роком, частка країн СНД знизилась на користь дальнього зарубіжжя. Незважаючи на суттєві структурні зрушення, основним зовнішньоторговельним партнером України залишається Росія, на яку припадає в експорті 23 % і 58 % товарів та послуг, а також в імпорті – 37 % та 17 % відповідно. Поза межами СНД найвагомішими торговими партнерами є Туреччина, Китай, Італія, Німеччина, США.

Таблиця 4

**Географічна структура зовнішньої торгівлі України
з країнами-партнерами, %¹²**

	1996 рік				2001 рік			
	Експорт		Імпорт		Експорт		Імпорт	
	товарів	послуг	товарів	послуг	товарів	послуг	товарів	послуг
Всього	100	100	100	100	100	100	100	100
Країни СНД	51,7	73,2	65,0	43,8	28,7	60,7	56,0	20,3
у т.ч. Російська Федерація	38,3	70,2	46,6	39,4	22,6	58,2	36,9	17,1
Інші країни	48,3	26,8	35,0	56,2	71,3	39,3	44,0	79,7

У 2001 році, порівняно з 1996 роком, частка країн СНД знизилась на користь дальнього зарубіжжя. Незважаючи на суттєві структурні зрушення, основним зовнішньоторговельним партнером України залишається Росія, на яку припадає в експорті 23 % і 58 % товарів та послуг, а також в імпорті – 37 % та 17 % відповідно. Поза межами СНД найвагомішими торговими партнерами є Туреччина, Китай, Італія, Німеччина, США.

В досліджуваному періоді (1996-2001 роки) експорт до країн ближнього зарубіжжя зменшився. Хоч Україні і вдалося компенсувати це збільшенням поставок в далеке зарубіжжя, детальний аналіз свідчить, що немає жодних змін в товарній структурі. Отже, і найменші несприятливі коливання в торговельних режимах можуть швидко вразити Україну, що свідчить про необхідність наполегливої модернізації експортної структури.

Разом з тим, бажаним напрямком є прискорення темпів експорту товарів до країн далекого зарубіжжя порівняно з експортом у країни близького зарубіжжя. Це сприятиме підвищенню сталості економічного розвитку з огляду на меншу мінливість економічної кон'юнктури за межами СНД. Зрозуміло, що надання переваг відносинам з країнами далекого зарубіжжя не означає необхідності стримання експорту до країн ближнього зарубіжжя, особливо до Російської Федерації.

Негативні явища у цій сфері пояснюються комплексом причин. Серед них варто назвати очікування українськими і російськими імпортерами скасування обома сторонами ПДВ на імпорт, переорієнтацію значної частини російських споживачів на продукцію країн далекого зарубіжжя, скорочення виробництва і споживання в РФ.

Розвиток економічних відносин з Росією необхідно планувати з урахуванням наявних і можливих перешкод. Експертні оцінки свідчать, що ситуація у торгівлі з РФ погіршуватиметься й надалі. Так, у 2002 році вперше за останні роки зафіксоване зниження товарообігу між Україною та Росією. В січні-листопаді 2002 р. загальний товарообіг з РФ товарами і послугами скоротився на 92,3 млн. доларів США, або на 0,9 % порівняно з аналогічним періодом 2001 р. Серед основних причин скорочення товарообігу і, зокрема, експорту української продукції в Росію є робота російських підприємств щодо впровадження у себе імпортозамінних технологій.

Характеристики збалансованості зовнішньої торгівлі

В аналізі рівня розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі використовують низку показників, розрахунки яких ґрунтуються на співвідношенні обсягів експортно-імпортних

операцій з валовим внутрішнім продуктом (ВВП), зокрема це: коефіцієнт відкритості економіки, експортна квота, коефіцієнт покриття експорту імпортом, коефіцієнт імпортової залежності (див. таблицю 5).

Характеристикою відкритості економіки країни, ступеня участі її в міжнародному поділі праці слугує відношення зовнішньоторговельного обороту до ВВП. Експортною квотою на макrorівні називають відношення обсягу експорту товарів і послуг до ВВП, на рівні галузі – частку експортованої продукції (послуг) у загальному обсязі виробництва. Експортна квота залежить від здатності країни конкурувати на світовому ринку та від потреби країни в імпорті, оскільки доходи від експорту мають перекривати витрати на імпорт. Відношення експорту до імпорту розглядається як міра збалансованості зовнішньої торгівлі й називається коефіцієнтом покриття експорту імпортом. При активному сальдо торговельного балансу значення коефіцієнту покриття експорту імпортом більше одиниці, при пасивному – навпаки. Результат різниці одиниці та коефіцієнту покриття експорту імпортом характеризує масштаб дефіциту (профіциту) торговельного балансу. Скажімо, при коефіцієнті покриття експорту імпортом рівному 0,87 відповідно 13 % товарного імпорту не забезпечується експортом і для покриття дефіциту балансу необхідно залучати інші ресурси.

Відношення імпорту до ВВП характеризує ступінь імпортової залежності економіки країни. Масштаб імпорту вважається безпечним, якщо показник імпортової залежності менше або дорівнює 15 %.

При обчисленні зазначених показників з метою забезпечення порівняності чисельника і знаменника ВВП необхідно перераховувати в американські долари або обсяги експорту / імпорту – в гривні. Середній офіційний курс національної грошової одиниці до долару США, встановлений Національним банком України склав в 2001 році 5,3721.¹³ Середньорічна чисельність населення України за 2001 рік склала 48,6728 (млн. чол.)¹⁴. Обсяг ВВП в 2001 році за попередньою оцінкою склав 201927¹⁵ млн. грн., або в доларовому еквіваленті: 201927 / 5,3721 = 37588,094 млн. доларів США.

Таблиця 5

Показники розвитку та збалансованості зовнішньої торгівлі

Показник	Розрахунок
1. Показник відкритості економіки	$K_{в.е.} = \frac{\text{Експорт} + \text{Імпорт}}{\text{ВВП}};$
2. Експортна квота	$K_{е.квота} = \frac{\text{Експорт (товарів _ і _ послуг)}}{\text{ВВП}};$
3. Коефіцієнт покриття експорту імпортом	$K_{покриття} = \frac{\text{Експорт}}{\text{Імпорт}};$
4. Коефіцієнт імпортової залежності	$K_{імпортової _ залежності} = \frac{\text{Імпорт}}{\text{ВВП}};$
5. Експортний потенціал країни	$K_{експортного _ потенціалу} = \frac{\text{Експорт}}{\bar{S}};$ де \bar{S} – середньорічна чисельність населення країни.

На основі вищевикладеного розрахуємо основні показники рівня та збалансованості зовнішньої торгівлі України за 2001 рік (див. табл. 6).

Значення показників свідчать про надвідкритість економіки України, а відтак про залежність її від кон'юнктури світових ринків і вразливість до зовнішніх шоків. Зовнішньоторговельний оборот сягає обсягу ВВП, а коефіцієнт імпортової залежності значно перевищує безпечну для економіки країни межу. Доходи від експорту покривають витрати на імпорт – коефіцієнт покриття становить 1,171. Оскільки надлишок іноземної валюти спрямовується на обслуговування зовнішнього боргу і на повернення резервних активів, то рівень споживчих та інвестиційних витрат консервується навіть в умовах зростання ВВП.

Таблиця 6

**Показники рівня розвитку та збалансованості
зовнішньої торгівлі України у 2001 році**

№	Показник	Розрахунок	Значення
1	Ступінь відкритості економіки, %	36731,7 : 37588,094	97,72
2	Експортний потенціал, доларів США	19809,1 : 48,6728	406,99
3	Експортна квота, %	19809,1 : 37588,094	52,7
4	Коефіцієнт покриття імпорту, %	19809,1 : 16922,6	1,171
5	Імпортна залежність, %	16922,6 : 37588,094	45,02

Шляхи вдосконалення структури зовнішньої торгівлі України

На жаль, на розвиток зовнішньої торгівлі України вирішальний вплив справляє група негативних факторів, а саме:

1. Низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів і послуг.
2. Нерозвиненість базових інститутів ринкової економіки.
3. Недосконалість механізмів державного регулювання.
4. Нерозвиненість ринкової інфраструктури підтримки експорту.

Таким чином, негативні тенденції розвитку зовнішньої торгівлі України зумовлені, передусім, низькими темпами внутрішніх економічних перетворень. В умовах жорсткої конкуренції на світових ринках відставання України від промислово розвинутих країн збільшується.

Для успішного просування України на міжнародні ринки необхідне суттєве коригування зовнішньоторговельної політики за такими стратегічними напрямками:

1. Розвивати експортний потенціал держави в рамках міжнародної спеціалізації.
2. Нарощувати зусилля у найперспективніших секторах світової економіки.
3. Створити конкурентоспроможні транснаціональні корпорації.
4. Диверсифікувати географічну структуру зовнішньої торгівлі, мінімізувати критичну залежність від окремих держав (ринків), відповідно посилюючи економічну безпеку України.
5. Забезпечити збалансованість експорту і імпорту країни.

Висновки

На основі вищевикладеного можна зробити такі висновки.

Залежність України від зовнішньої торгівлі необхідно розглядати з двох позицій. З одного боку, для нашої країни в умовах фінансового колапсу зовнішня торгівля є важливим реальним джерелом фінансових надходжень. Займаючи половину ВВП, експорт відіграє важливу роль в формуванні як самого ВВП, так і розвитку вітчизняної економіки в цілому.

Слід зазначити, що на ефективність українського експорту негативно впливають повільна структурна перебудова виробництва, висока собівартість більшості видів експортної продукції, а також нездатність суб'єктів зовнішньоторговельної діяльності забезпечити більш ефективні умови поставок продукції на зовнішні ринки (CIF, CIP, DDP та інші). Стимує експортну діяльність вітчизняних підприємств поширена практика неповернень ПДВ суб'єктам господарювання, що експортують продукцію на зовнішні ринки за валюту.

Україна має достатньо підстав очікувати зростання експорту товарів високого ступеня переробки (пластмаса і каучук, текстиль, папір, машини та механізми, транспортні засоби тощо) з одночасним зниженням поставок сировинної продукції з низьким ступенем переробки. Така тенденція розпочалася вже в 1998 році і її закріплення в майбутньому сприятиме прискоренню структурних реформ.

Література

1. Кулинич О. І. *Теорія статистики: Підручник. – 2-е доп. і допр. видання. – Кіровоград.: ДЦУВ, 1996. – 228 с.*
2. Савельєв С. В. *Міжнародна економіка. – Тернопіль: Економічна думка, 2002. – 471 с.*
3. Філіпенко А. С., Будкін В. С., Гальчинський А. С. *Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть. – К.: Либідь, 2002. – 471 с.*
4. Чала Т. Г., Чупріна О. А., Косата І. А. *Соціально-економічна статистика. – Харків: Харківський національний університет ім. Карабіна В. Н., 2001. – 248 с.*
5. *Статистичний щорічник України за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 260–278.*
6. *Україна у цифрах у 2001 році: Корот. стат. довід. / Держкомстат України: За ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 130–149.*
7. *Зовнішня торгівля України товарами та послугами за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Остапчука Ю. М. – К., 2002. – Т. 2. – С. 144.*
8. *Статистичний щорічник України за 1998 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 1999. – С. 289.*
9. *Статистичний щорічник України за 1996 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 1997. – С. 327–342.*

¹ При обчисленні зазначених показників з метою забезпеченості порівняності чисельника і знаменника обсяг ВВП необхідно перераховувати в долари США. Обсяг експорту товарів і послуг в 2001 році склав 19809,1 млн. доларів США, обсяг імпорту товарів та послуг – 16922,6 млн. доларів США, обсяг ВВП України у фактичних цінах – 201927 млн. грн., а середній офіційний курс національної грошової одиниці до долару США у цьому ж році становив 5,3721 грн./ долар США. Отже, ВВП України в доларовому обчисленні становить: $201927 : 5,3721 = 37588,094$ млн. доларів США. Звідки доля експорту в обсязі ВВП становить: $(19809,1 : 37588,094) * 100 = 52,7\%$, тоді доля імпорту складе: $(16922,6 : 37588,094) * 100 = 45,02\%$. Для розрахунків використано: Статистичний щорічник України за 2001 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 30, 80, 260, 270.

² Сукупне торговельне сальдо ($E - I$) може відрізнятися від сальдо балансу товарів та послуг рахунку поточних операцій платіжного балансу. Це зумовлено тим, що при складанні платіжного балансу до експорту за даними митної статистики дораховується неформальна торгівля, а до імпорту – вартість товарів із давальницької сировини. Окрім того, імпорт товарів у платіжному балансі визначається за цінами *fob*.

³ Статистичний щорічник України за 2001 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 260–278.

⁴ Там само.

⁵ Статистичний щорічник України за 2001 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 260–278.

⁶ Там само.

⁷ Статистичний щорічник України за 1996 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 1997. – С. 329.

⁸ Статистичний щорічник України за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 266.

⁹ Зовнішня торгівля України товарами та послугами за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Остапчука Ю. М. – К., 2002. – Т.2. – С. 144.

¹⁰ Статистичний щорічник України за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 270.

¹¹ Статистичний щорічник України за 1998 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 1999. – С. 289.

¹² 1) Зовнішня торгівля України товарами та послугами за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Остапчука Ю.М. – К., 2002. – Т.1. – С. 99,13

2) Статистичний щорічник України за 1996 рік / Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О.Г. – К.: Техніка, 1997. – С. 327, 332.

¹³ Статистичний щорічник України за 2001 рік/ Державний комітет статистики України: Під ред. Осауленка О. Г. – К.: Техніка, 2002. – С. 80.

¹⁴ Там само. – С. 346.

¹⁵ Там само. – С. 30.